

Document Three

Quaesita enim virtus est, non quae relinqueret naturam, sed quae tueretur.

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. An id exploratum cuiquam potest esse, quo modo se hoc habiturum sit corpus, non dico ad annum, sed ad vesperum? Duo Reges: constructio interrete. Utrum igitur tibi litteram videor an totas paginas commovere? Itaque in rebus minime obscuris non multus est apud eos disserendi labor. Sin kakan malitiam dixisses, ad aliud nos unum certum vitium consuetudo Latina traduceret. *Quae similitudo in genere etiam humano apparet. Cur iustitia laudatur?* Tum ille: Tu autem cum ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris?

Hic ego: Pomponius quidem, inquam, noster iocari videtur, et fortasse suo iure. Nam Pyrrho, Aristo, Erillus iam diu abiecti. Hoc non est positum in nostra actione. Tubulum fuisse, qua illum, cuius is condemnatus est rogatione, P. Quam nemo umquam voluptatem appellavit, appellat; Sed finge non solum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, verum etiam praepotentem, ut M. Vives, inquit Aristo, magnifice atque praeclare, quod erit cumque visum ages, numquam angere, numquam cupies, numquam timebis. Quid est enim aliud esse versutum? Ita fit ut, quanta differentia est in principiis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumque dissimilitudo. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dum modo plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis et roboris. Nam et a te perfici istam disputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri potest.

Organization: _____

Department: _____

Quod autem in homine praestantissimum atque optimum est, id deseruit. Quam tu ponis in verbis, ego positam in re putabam. Cum sciret confestim esse moriendum eamque mortem ardentiore studio peteret, quam Epicurus voluptatem petendam putat. Ita prorsus, inquam; Sic exclusis sententiis reliquorum cum praeterea nulla esse possit, haec antiquorum valeat necesse est. **Sed haec in pueris; Tria genera bonorum;** Potius inflammat, ut coercendi magis quam dedocendi esse videantur. Si autem id non concedatur, non continuo vita beata tollitur. Sed hoc summum bonum, quod tertia significatione intellegitur, eaque vita, quae ex summo bono degitur, quia coniuncta ei virtus est. Audax negotium, dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset. Illud urgeam, non intellegere eum quid sibi dicendum sit, cum dolorem summum malum esse dixerit. Nam, ut saepe iam dixi, in infirma aetate

inbecillaque mente vis naturae quasi per caliginem cernitur; Apud ceteros autem philosophos, qui quaesivit aliquid, tacet;

Deprehensus omnem poenam contemnet. Et homini, qui ceteris animantibus plurimum praestat, praecipue a natura nihil datum esse dicemus? Deinde dolorem quem maximum? Legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panaetium, multos alios in primisque familiarem nostrum Posidonium. *Honesta oratio, Socratica, Platonis etiam.*

Non minor, inquit, voluptas percipitur ex vilissimis rebus quam ex pretiosissimis. Quia voluptatem hanc esse sentiunt omnes, quam sensus accipiens movetur et iucunditate quadam perfunditur. Facile pateremur, qui etiam nunc agendi aliquid discendique causa prope contra naturam vigillas suscipere soleamus. Quorum altera prosunt, nocent altera.

Hoc loco tenere se Triarius non potuit. Et ego: Piso, inquam, si est quisquam, qui acute in causis videre soleat quae res agatur. Et ego: Piso, inquam, si est quisquam, qui acute in causis videre soleat quae res agatur. *Haec dicuntur fortasse ieiunius;* Aliam vero vim voluptatis esse, aliam nihil dolendi, nisi valde pertinax fueris, concedas necesse est. Nosti, credo, illud: Nemo pius est, qui pietatem-; Et ille ridens: Age, age, inquit, -satis enim scite me nostri sermonis principium esse voluisti-exponamus adolescenti,. Sed non alienum est, quo facilius vis verbi intellegatur, rationem huius verbi faciendi Zenonis exponere.

Ista ipsa, quae tu breviter: regem, dictatorem, divitem solum esse sapientem, a te quidem apte ac rotunde; Ista similia non sunt, Cato, in quibus quamvis multum processeris tamen illud in eadem causa est, a quo abesse velis, donec evaseris; Cum autem venissemus in Academiae non sine causa nobilitata spatia, solitudo erat ea, quam volueramus. Experiamur igitur, inquit, etsi habet haec Stoicorum ratio difficilior quiddam et obscurius. Omnia contraria, quos etiam insanos esse vultis. Non enim hilaritate nec lascivia nec risu aut ioco, comite levitatis, saepe etiam tristes firmitate et constantia sunt beati.

Polycratem Samium felicem appellabant. A quibus propter discendi cupiditatem videmus ultimas terras esse peragratas. An hoc usque quaque, aliter in vita? An dubium est, quin virtus ita maximam partem optineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? Nisi autem rerum natura perspecta erit, nullo modo poterimus sensuum iudicia defendere. *A mene tu?* Qui-verè falsone, quaerere mittimus-dicitur oculis se privasse; Si sapiens, ne tum quidem miser, cum ab Oroete, praetore Darei, in crucem actus est. Commentarios quosdam, inquam, Aristotelios, quos hic sciebam esse, veni ut auferrem, quos legerem, dum essem otiosus; **Scrupulum, inquam, abeunti;**

Ergo ita: non posse honeste vivi, nisi honeste vivatur?

Cui Tubuli nomen odio non est? Sensibus enim ornavit ad res percipiendas idoneis, ut nihil aut non multum adiumento ullo ad suam confirmationem indigerent; Cyrenaici quidem non recusant; Tum ille timide vel potius verecunde: Facio, inquit. Ego autem tibi, Piso, assentior usu hoc venire, ut acrius aliquanto et attentius de claris viris locorum admonitu cogitemus. **Non igitur bene.**

Atqui iste locus est, Piso, tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam; Nam illud quidem adduci vix possum, ut ea, quae senserit ille, tibi non vera videantur. Sic igitur in homine perfectio ista in eo potissimum, quod est optimum, id est in virtute, laudatur. *Quid iudicant sensus?* Quod maxime efficit Theophrasti de beata vita liber, in quo multum admodum fortunae datur. Sed hoc sane concedamus. Hic nihil fuit, quod quaereremus.

De malis autem et bonis ab iis animalibus, quae nondum depravata sint, ait optime iudicari. Primum in nostrane potestate est, quid meminerimus? Sed plane dicit quod intellegit. Invidiosum nomen est, infame, suspectum. An quod ita callida est, ut optime possit architectari voluptates? Hunc vos beatum; An dubium est, quin virtus ita maximam partem optineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? Aberat omnis dolor, qui si adesset, nec molliter ferret et tamen medicis plus quam philosophis uteretur. Quocumque enim modo summum bonum sic exponitur, ut id vacet honestate, nec officia nec virtutes in ea ratione nec amicitiae constare possunt.

Comprehensum, quod cognitum non habet? Diodorus, eius auditor, adiungit ad honestatem vacuitatem doloris. *Quibusnam praeteritis?* Quem ad modum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque sit? **Hic nihil fuit, quod quaereremus.** Solum praeterea formosum, solum liberum, solum civem, stultost; Cuius similitudine perspecta in formarum specie ac dignitate transitum est ad honestatem dictorum atque factorum. Scio enim esse quosdam, qui quavis lingua philosophari possint; Quod cum dixissent, ille contra. Illa videamus, quae a te de amicitia dicta sunt. Sed ita falsa sunt ea, quae consequuntur, ut illa, e quibus haec nata sunt, vera esse non possint. Nam de isto magna dissensio est. Aliis esse maiora, illud dubium, ad id, quod summum bonum dicitis, ecquaenam possit fieri accessio. Quem si tenueris, non modo meum Ciceronem, sed etiam me ipsum abducas licebit. Negat esse eam, inquit, propter se expetendam. *Efficiens dici potest.*

Negat enim summo bono afferre incrementum diem. Tum Piso: Atqui, Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt; Tum Quintus: Est plane, Piso, ut dicis, inquit. Beatum, inquit. Nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quam et honesta expetenda per se et eodem modo turpia per se esse fugienda. Similiter sensus, cum accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam se tuetur; Sed

tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi praeclare dici videtur. Audax negotium, dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset. Illa sunt similia: hebes acies est cuiusdam oculorum, corpore alius senescit; *Sed haec nihil sane ad rem; An eum discere ea mavis, quae cum plane perdidiceriti nihil sciat? Tecum optime, deinde etiam cum mediocri amico.* Ex quo intellegitur officium medium quiddam esse, quod neque in bonis ponatur neque in contrariis. Tum Lucius: Mihi vero ista valde probata sunt, quod item fratri puto. Sic exclusis sententiis reliquorum cum praeterea nulla esse possit, haec antiquorum valeat necesse est. Quod quidem iam fit etiam in Academia. Non quaero, quid dicat, sed quid convenienter possit rationi et sententiae suae dicere.

Aliter homines, aliter philosophos loqui putas oportere? Haec para/doca illi, nos admirabilia dicamus. Sed utrum hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua sponte propensus es? Quod autem principium officii quaerunt, melius quam Pyrrho; **Ille incendat? Sed ad rem redeamus;**

Haec para/doca illi, nos admirabilia dicamus.

Quicquid porro animo cernimus, id omne oritur a sensibus; Et hi quidem ita non sola virtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus virtutem anteponant; Iam autem Callipho aut Diodorus quo modo poterunt tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adiungant, quod ex eodem genere non sit? Neminem videbis ita laudatum, ut artifex callidus comparandarum voluptatum diceretur. Traditur, inquit, ab Epicuro ratio neglegendi doloris. Iam autem Callipho aut Diodorus quo modo poterunt tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adiungant, quod ex eodem genere non sit? Quis Pullum Numitorium Fregellanum, proditorem, quamquam rei publicae nostrae profuit, non odit? *An haec ab eo non dicuntur?*

Sed tu istuc dixti bene Latine, parum plane.

Reguli reiciendam; Nos paucis ad haec additis finem faciamus aliquando; *Quid iudicant sensus?* Quamquam te quidem video minime esse deterritum. Reperiam multos, vel innumerabilis potius, non tam curiosos nec tam molestos, quam vos estis, quibus, quid velim, facile persuadeam.

In his igitur partibus duabus nihil erat, quod Zeno commutare gestiret.

Si mala non sunt, iacet omnis ratio Peripateticorum. Nihil enim desiderabile concupiscunt, plusque in ipsa iniuria detrimenti est quam in iis rebus emolumenti, quae pariuntur iniuria. Cupit enim dicere nihil posse ad beatam vitam deesse sapienti. Ergo infelix una molestia, felix rursus, cum is ipse anulus in praecordiis piscis inventus est? Nam

et complectitur verbis, quod vult, et dicit plane, quod intellegam; Atque haec coniunctio confusioque virtutum tamen a philosophis ratione quadam distinguitur.

Neque enim disputari sine reprehensione nec cum iracundia aut pertinacia recte disputari potest. Nam aliquando posse recte fieri dicunt nulla expectata nec quaesita voluptate. Sed haec ab Antiocho, familiari nostro, dicuntur multo melius et fortius, quam a Stasea dicebantur. Quid ergo aliud intellegetur nisi uti ne quae pars naturae neglegatur? Scientiam pollicentur, quam non erat mirum sapientiae cupido patria esse cariorem. Is ita vivebat, ut nulla tam exquisita posset inveniri voluptas, qua non abundaret. Sed nimis multa.

Universa enim illorum ratione cum tota vestra confligendum puto. Ne tum quidem te respicies et cogitabis sibi quemque natum esse et suis voluptatibus? At quanta conantur! Mundum hunc omnem oppidum esse nostrum! Incendi igitur eos, qui audiunt, vides. Quid enim tanto opus est instrumento in optimis artibus comparandis? Eodem modo is enim tibi nemo dabit, quod, expetendum sit, id esse laudabile. In schola desinis. Nunc haec primum fortasse audientis servire debemus. In qua si nihil est praeter rationem, sit in una virtute finis bonorum; **Utram tandem linguam nescio?** Qui enim voluptatem ipsam contemnunt, iis licet dicere se acupenserem maenae non antepondere. Nihil sane. Eorum enim est haec querela, qui sibi cari sunt seseque diligunt.

Ait enim se, si uratur, Quam hoc suave! dicturum.

Possumusne ergo in vita summum bonum dicere, cum id ne in cena quidem posse videamur? *Nihil enim hoc differt.* Est autem a te semper dictum nec gaudere quemquam nisi propter corpus nec dolere. Tu vero, inquam, ducas licet, si sequetur; Introduci enim virtus nullo modo potest, nisi omnia, quae leget quaeque reiciet, unam referentur ad summam. Quae similitudo in genere etiam humano apparet.

Hanc in motu voluptatem -sic enim has suaves et quasi dulces voluptates appellat- interdum ita extenuat, ut M. Dempa enim aeternitate nihilo beator luppiter quam Epicurus; Hoc enim constituto in philosophia constituta sunt omnia. Equidem, sed audistine modo de Carneade? Nos quidem Virtutes sic natae sumus, ut tibi serviremus, aliud negotii nihil habemus. Fortemne possumus dicere eundem illum Torquatum? Quem si tenueris, non modo meum Ciceronem, sed etiam me ipsum abducas licebit.

Omnia peccata paria dicitis.

Eorum enim omnium multa praetermittentium, dum eligant aliquid, quod sequantur, quasi curta sententia; lubet igitur nos Pythius Apollo noscere nosmet ipsos. Amicitiae vero locus ubi esse potest aut quis amicus esse cuiquam, quem non ipsum amet

propter ipsum? Num quid tale Democritus? Omnium enim rerum principia parva sunt, sed suis progressionibus usa augentur nec sine causa; Aliter enim nosmet ipsos nosse non possumus. De malis autem et bonis ab iis animalibus, quae nondum depravata sint, ait optime iudicari. Quid, si reviviscant Platonis illi et deinceps qui eorum auditores fuerunt, et tecum ita loquantur? Quid est igitur, inquit, quod requiras?

Non enim iam stirpis bonum quaeret, sed animalis. Atque ab his initiis profecti omnium virtutum et originem et progressionem persecuti sunt. Quae tamen a te agetur non melior, quam illae sunt, quas interdum optines. Nullum inveniri verbum potest quod magis idem declaret Latine, quod Graece, quam declarat voluptas. Non ego tecum iam ita iocabor, ut isdem his de rebus, cum L. Quod quidem nobis non saepe contingit. Non prorsus, inquit, omnisque, qui sine dolore sint, in voluptate, et ea quidem summa, esse dico. Maximeque eos videre possumus res gestas audire et legere velle, qui a spe gerendi absunt confecti senectute. Scientiam pollicentur, quam non erat mirum sapientiae cupido patria esse cariorem. In qua si nihil est praeter rationem, sit in una virtute finis bonorum; Quae enim adhuc protulisti, popularia sunt, ego autem a te elegantiora desidero. Hoc est non modo cor non habere, sed ne palatum quidem. Curium putes loqui, interdum ita laudat, ut quid praeterea sit bonum neget se posse ne suspicari quidem. Oratio me istius philosophi non offendit; At, illa, ut vobis placet, partem quandam tuetur, reliquam deserit.

Hoc est vim afferre, Torquate, sensibus, extorquere ex animis cognitiones verborum, quibus inbuti sumus. Quae cum dixisset, finem ille. **Istic sum, inquit.** Quarum cum una sit, qua mores conformari putantur, differo eam partem, quae quasi stirps ets huius quaestionis. Itaque eo, quale sit, breviter, ut tempus postulat, constituto accedam ad omnia tua, Torquate, nisi memoria forte defecerit. Aliena dixit in physicis nec ea ipsa, quae tibi probarentur; Philosophi autem in suis lectulis plerumque moriuntur. Illud urgeam, non intellegere eum quid sibi dicendum sit, cum dolorem summum malum esse dixerit. At certe gravius. Diodorus, eius auditor, adiungit ad honestatem vacuitatem doloris. Si est nihil nisi corpus, summa erunt illa: valitudo, vacuitas doloris, pulchritudo, cetera. Quid ergo attinet dicere: Nihil haberem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates haberent? Ut pulsi recurrant? Quonam, inquit, modo?

Sit ista in Graecorum levitate perversitas, qui maledictis insectantur eos, a quibus de veritate dissentiunt. Vos autem cum perspicuis dubia debeatis illustrare, dubiis perspicua conamini tollere. Peccata autem partim esse tolerabilia, partim nullo modo, propterea quod alia peccata plures, alia pauciores quasi numeros officii praeterirent. Sic enim maiores nostri labores non fugiendos tristissimo tamen verbo aerumnas etiam in deo nominaverunt. **Memini vero, inquam;** Hunc ipsum Zenonis aiunt esse finem declarantem illud, quod a te dictum est, convenienter naturae vivere. *Qui convenit?* Suam denique cuique naturam esse ad vivendum ducem.

Sed nonne merninisti licere mihi ista probare, quae sunt a te dicta?

Hac videlicet ratione, quod ea, quae externa sunt, iis tuemur officiis, quae oriuntur a suo cuiusque genere virtutis. Quae cum dixisset, finem ille. Si enim ita est, vide ne facinus facias, cum mori suadeas. Qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis; Qualis ista philosophia est, quae non interitum afferat pravitatis, sed sit contenta mediocritate vitiorum? Facit enim ille duo seiuncta ultima bonorum, quae ut essent vera, coniungi debuerunt; Si sapiens, ne tum quidem miser, cum ab Oroete, praetore Darei, in crucem actus est. *Laboro autem non sine causa*; Nam diligi et carum esse iucundum est propterea, quia tutiorem vitam et voluptatem plenior efficit. Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc a me defenditur;

Idem iste, inquam, de voluptate quid sentit? Quibus autem in rebus tanta obscuratio non fit, fieri tamen potest, ut id ipsum, quod interest, non sit magnum. Hoc loco tenere se Triarius non potuit. Atque ut a corpore ordiar, videsne ut, si quae in membris prava aut debilitata aut inminuta sint, occultent homines? Explanetur igitur. Nos autem non solum beatae vitae istam esse oblectationem videmus, sed etiam levamentum miseriarum. **Stoicos roga.** Tria genera bonorum; Illis videtur, qui illud non dubitant bonum dicere -; Ille vero, si insipiens-quo certe, quoniam tyrannus -, numquam beatus;

Nam qui valitudinem aestimatione aliqua dignam iudicamus neque eam tamen in bonis ponimus, idem censemus nullam esse tantam aestimationem, ut ea virtuti anteponatur. *Minime vero istorum quidem, inquit.* Id est enim, de quo quaerimus. Ego vero volo in virtute vim esse quam maximam; Qui enim voluptatem ipsam contemnunt, iis licet dicere se acupenserem maenae non antepondere. Nam si quae sunt aliae, falsum est omnis animi voluptates esse e corporis societate. An me, inquam, nisi te audire vellem, censes haec dicturum fuisse? Videamus igitur sententias eorum, tum ad verba redeamus. Bonum patria: miserum exilium. Tuo vero id quidem, inquam, arbitrato.

-, sed ut hoc iudicemus, non esse in iis partem maximam positam beate aut secus vivendi. Sed quamvis comis in amicis tuendis fuerit, tamen, si haec vera sunt-nihil enim affirmo-, non satis acutus fuit.

Non minor, inquit, voluptas percipitur ex vilissimis rebus quam ex pretiosissimis. Eadem nunc mea adversum te oratio est. Nam, ut sint illa vendibilia, haec uberiora certe sunt. Non ego tecum iam ita locabor, ut isdem his de rebus, cum L. Praeclare, inquit, facis, cum et eorum memoriam tenes, quorum uterque tibi testamento liberos suos commendavit, et puerum diligis. Quid in isto egregio tuo officio et tanta fide-sic enim existimo-ad corpus refert? Quacumque enim ingredimur, in aliqua historia vestigium ponimus. Tertium autem omnibus aut maximis rebus iis, quae secundum naturam sint, fruentem vivere. Qua exposita scire cupio quae causa sit, cur Zeno ab hac antiqua constitutione desciverit, quidnam horum ab eo non sit probatum; Illud quaero, quid ei,

qui in voluptate summum bonum ponat, consentaneum sit dicere. Quod si ita se habeat, non possit beatam praestare vitam sapientia. Et quidem, inquit, vehementer errat; Summus dolor plures dies manere non potest?

Quam nemo umquam voluptatem appellavit, appellat;

Poterat autem inpune; Nec tamen ille erat sapiens quis enim hoc aut quando aut ubi aut unde? Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio vitam beatam facit, et quidem corpore perceptarum. Nam Metrodorum non puto ipsum professum, sed, cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse; Intellegi quidem, ut propter aliam quampiam rem, verbi gratia propter voluptatem, nos amemus; At quanta conantur! Mundum hunc omnem oppidum esse nostrum! Incendi igitur eos, qui audiunt, vides. Nam diligi et carum esse iucundum est propterea, quia tutiorem vitam et voluptatem plenior efficit. **Graccho, eius fere, aequali?**

Nam si beatus umquam fuisset, beatam vitam usque ad illum a Cyro exstructum rogam pertulisset. Similiter sensus, cum accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam se tuetur; Licet hic rursus ea commemores, quae optimis verbis ab Epicuro de laude amicitiae dicta sunt. *Moriatur, inquit.* Atque haec coniunctio confusioque virtutum tamen a philosophis ratione quadam distinguitur. *Primum in nostrane potestate est, quid meminerimus?* Est enim perspicuum nullam artem ipsam in se versari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. In motu et in statu corporis nihil inest, quod animadvertendum esse ipsa natura iudicet? Atque ab his initiis profecti omnium virtutum et originem et progressionem persecuti sunt. Ego vero volo in virtute vim esse quam maximam; Sed utrum hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua sponte propensus es? Quae cum dixisset, finem ille. Immo istud quidem, inquam, quo loco quidque, nisi iniquum postulo, arbitrato meo.

Possumusne ergo in vita summum bonum dicere, cum id ne in cena quidem posse videamur? Optime, inquam. Hic, qui utrumque probat, ambobus debuit uti, sicut facit re, neque tamen dividit verbis. *Ille incendat?* Nam Metrodorum non puto ipsum professum, sed, cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluisse; Quod idem cum vestri faciant, non satis magnam tribuunt inventoribus gratiam. Nunc dicam de voluptate, nihil scilicet novi, ea tamen, quae te ipsum probaturum esse confidam. Itaque haec cum illis est dissensio, cum Peripateticis nulla sane. Quibus natura iure responderit non esse verum aliunde finem beate vivendi, a se principia rei gerendae peti;

Nec enim, dum metuit, iustus est, et certe, si metuere destiterit, non erit;

Venit ad extremum; Superiores tres erant, quae esse possent, quarum est una sola defensa, eaque vehementer. Nunc reliqua videamus, nisi aut ad haec, Cato, dicere

aliquid vis aut nos iam longiores sumus. Ergo et avarus erit, sed finite, et adulter, verum habebit modum, et luxuriosus eodem modo. Peccata paria. Quare, quoniam de primis naturae commodis satis dietum est nunc de maioribus consequentibusque videamus. Quamquam te quidem video minime esse deterritum. Quid affers, cur Thorius, cur Caius Postumius, cur omnium horum magister, Orata, non iucundissime vixerit? Est autem a te semper dictum nec gaudere quemquam nisi propter corpus nec dolere. Ego autem tibi, Piso, assentior usu hoc venire, ut acrius aliquanto et attentius de claris viris locorum admonitu cogitemus. Ita graviter et severe voluptatem secrevit a bono. Certe non potest.

Nam quod ait sensibus ipsis iudicari voluptatem bonum esse, dolorem malum, plus tribuit sensibus, quam nobis leges permittunt, cum privatarum litium iudices sumus. Quod ea non occurrentia fingunt, vincunt Aristonem; Sic enim censent, oportunitatis esse beate vivere. Habent enim et bene longam et satis litigiosam disputationem. Nec hoc ille non vidit, sed verborum magnificentia est et gloria delectatus. Sed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi praeclare dici videtur. **Ratio quidem vestra sic cogit.** Hoc etsi multimodis reprehendi potest, tamen accipio, quod dant.

Hanc ergo intuens debet institutum illud quasi signum absolvere. **Sumenda potius quam expetenda.** Multoque hoc melius nos veriusque quam Stoici. Quod etsi ingeniis magnis praediti quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior quam natura. Quae contraria sunt his, malane? At Zeno eum non beatum modo, sed etiam divitem dicere ausus est. Et quod est munus, quod opus sapientiae? **Sed fortuna fortis; At multis malis affectus.** Atque ego: Scis me, inquam, istud idem sentire, Piso, sed a te opportune facta mentio est. Non quam nostram quidem, inquit Pomponius iocans; Magno hic ingenio, sed res se tamen sic habet, ut nimis imperiosi philosophi sit vetare meminisse.

Quasi ego id curem, quid ille aiat aut neget.

Si enim, ut mihi quidem videtur, non explet bona naturae voluptas, iure praetermissa est; Audax negotium, dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset. Graecum enim hunc versum nostis omnes: Suavis laborum est praeteritorum memoria. Prodest, inquit, mihi eo esse animo.

Si enim ita est, vide ne facinus facias, cum mori suadeas.

Hoc est dicere: Non reprehenderem asotos, si non essent asoti. Quaero igitur, quo modo hae tantae commendationes a natura profectae subito a sapientia relictas sint. Non autem hoc: igitur ne illud quidem. Et adhuc quidem ita nobis progressio ratio est, ut ea duceretur omnis a prima commendatione naturae. Ergo infelix una molestia, felix rursus, cum is ipse anulus in praecordiis piscis inventus est? Nobis Heracleotes ille

Dionysius flagitiose descivisse videtur a Stoicis propter oculorum dolorem. Et certamen honestum et disputatio splendida! omnis est enim de virtutis dignitate contentio. Quae in controversiam veniunt, de iis, si placet, disseramus. Qui si omnes veri erunt, ut Epicuri ratio docet, tum denique poterit aliquid cognosci et percipi. Unum nescio, quo modo possit, si luxuriosus sit, finitas cupiditates habere.

Quo plebiscito decreta a senatu est consuli quaestio Cn. An vero, inquit, quisquam potest probare, quod perceptum, quod. Ego vero isti, inquam, permitto. **Tamen a proposito, inquam, aberramus.** Ac ne plura complectar-sunt enim innumerabilia-, bene laudata virtus voluptatis aditus intercludat necesse est. Et quidem iure fortasse, sed tamen non gravissimum est testimonium multitudinis. Omnes, qui non sint sapientes, aequae miseros esse, sapientes omnes summe beatos, recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria; **Bonum incolumis acies: misera caecitas.** Septem autem illi non suo, sed populorum suffragio omnium nominati sunt. Oculorum, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus, quibus sapientiam non cernimus. Sed ita falsa sunt ea, quae consequuntur, ut illa, e quibus haec nata sunt, vera esse non possint. Quid paulo ante, inquit, dixerim nonne meministi, cum omnis dolor detractus esset, variari, non augeri voluptatem?

Ut alios omittam, hunc appello, quem ille unum secutus est.

Ex eorum enim scriptis et institutis cum omnis doctrina liberalis, omnis historia. Nisi enim id faceret, cur Plato Aegyptum peragravit, ut a sacerdotibus barbaris numeros et caelestia acciperet? Vide ne ista sint Manliana vestra aut maiora etiam, si imperes quod facere non possim. *Tu quidem reddes;* An eum locum libenter invisit, ubi Demosthenes et Aeschines inter se decertare soliti sunt? Non modo carum sibi quemque, verum etiam vehementer carum esse? Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem;

Recte, inquit, intellegis. Cur deinde Metrodori liberos commendas? Quoniam, inquit, omne peccatum inbecillitatis et inconstantiae est, haec autem vitia in omnibus stultis aequae magna sunt, necesse est paria esse peccata. Itaque multi, cum in potestate essent hostium aut tyrannorum, multi in custodia, multi in exilio dolorem suum doctrinae studiis levaverunt. Quamquam ab iis philosophiam et omnes ingenuas disciplinas habemus; Non enim solum Torquatus dixit quid sentiret, sed etiam cur. Miserum hominem! Si dolor summum malum est, dici aliter non potest. Levatio igitur vitiorum magna fit in iis, qui habent ad virtutem progressionis aliquantum. Quid, si non sensus modo ei sit datus, verum etiam animus hominis? Iubet igitur nos Pythius Apollo noscere nosmet ipsos. Animadverti, inquam, te isto modo paulo ante ponere, et scio ab Antiocho nostro dici sic solere; At enim, qua in vita est aliquid mali, ea beata esse non potest.

Cupit enim dicere nihil posse ad beatam vitam deesse sapienti. Atqui, inquam, Cato, si istud optinueris, traducas me ad te totum licebit. Vitiosum est enim in dividendo partem in genere numerare. Et harum quidem rerum facilis est et expedita distinctio. Qui ita affectus, beatum esse numquam probabis; Quae dici eadem de ceteris virtutibus possunt, quarum omnium fundamenta vos in voluptate tamquam in aqua ponitis. Quare attendo te studiose et, quaecumque rebus iis, de quibus hic sermo est, nomina inponis, memoriae mando; *Nunc agendum est subtilius.*

Negat esse eam, inquit, propter se expetendam.

Chrysippus autem exponens differentias animantium ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, non nullas valere utraque re; Quaecumque enim ingredimur, in aliqua historia vestigium ponimus. Duo enim genera quae erant, fecit tria. Modo etiam paulum ad dexteram de via declinavi, ut ad Pericli sepulcrum accederem. Tum mihi Piso: Quid ergo? Si ista mala sunt, in quae potest incidere sapiens, sapientem esse non esse ad beate vivendum satis. Haec non erant eius, qui innumerabiles mundos infinitasque regiones, quarum nulla esset ora, nulla extremitas, mente peragravisset. Quia dolori non voluptas contraria est, sed doloris privatio.

Non est igitur voluptas bonum.

Praeclare hoc quidem. Cupit enim dicere nihil posse ad beatam vitam deesse sapienti. Et nunc quidem quod eam tuetur, ut de vite potissimum loquar, est id extrinsecus; Sed tamen intellego quid velit. Ea, quae dialectici nunc tradunt et docent, nonne ab illis instituta sunt aut inventa sunt? Octavio fuit, cum illam severitatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Quia nec honesto quicquam honestius nec turpi turpius. An me, inquam, nisi te audire vellem, censes haec dicturum fuisse? Hominum non spinas vellentium, ut Stoici, nec ossa nudantium, sed eorum, qui grandia ornate vellent, enucleate minora dicere. Vestri haec verecundius, illi fortasse constantius. Isto modo, ne si avia quidem eius nata non esset. Eam stabilem appellas. Quo modo? Itaque haec cum illis est dissensio, cum Peripateticis nulla sane. Ipse Epicurus fortasse redderet, ut [redacted]tus Peducaeus, [redacted].

Ex rebus enim timiditas, non ex vocabulis nascitur. Utinam quidem dicerent alium alio beatiorem! Iam ruinas videres. Scaevola tribunus plebis ferret ad plebem vellentne de ea re quaeri. Quis Pullum Numitorium Fregellanum, proditorem, quamquam rei publicae nostrae profuit, non odit?

In eo enim positum est id, quod dicimus esse expetendum. Octavium, Marci filium, familiarem meum, confici vidi, nec vero semel nec ad breve tempus, sed et saepe et plane diu. ALIO MODO. Sin autem eos non probabat, quid attinuit cum iis, quibuscum re concinebat, verbis discrepare? **Maximus dolor, inquit, brevis est.** Dulce amarum, leve

asperum, prope longe, stare movere, quadratum rotundum. Quis tibi ergo istud dabit praeter Pyrrhonem, Aristonem eorumve similes, quos tu non probas? Non quam nostram quidem, inquit Pomponius iocans; Duae sunt enim res quoque, ne tu verba solum putes. At ego quem huic anteponam non audeo dicere;

Res enim se praeclare habebat, et quidem in utraque parte. Dici enim nihil potest verius. Quid, quod homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices denique delectantur historia? *Itaque his sapiens semper vacabit. Multoque hoc melius nos veriusque quam Stoici.* Tamen aberramus a proposito, et, ne longius, prorsus, inquam, Piso, si ista mala sunt, placet. Itaque *[redacted]* in primis ingenuus et gravis, dignus illa familiaritate Scipionis et Laelii, Panaetius, cum ad Q. Expressa vero in iis aetatibus, quae iam confirmatae sunt. Eorum enim omnium multa praetermittentium, dum eligant aliquid, quod sequantur, quasi curta sententia;

At enim, qua in vita est aliquid mali, ea beata esse non potest. Hi autem ponunt illi quidem prima naturae, sed ea seiungunt a finibus et a summa bonorum; Quod idem cum vestri faciant, non satis magnam tribuunt inventoribus gratiam. Quod est, ut dixi, habere ea, quae secundum naturam sint, vel omnia vel plurima et maxima. Stoici autem, quod finem bonorum in una virtute ponunt, similes sunt illorum; Si sapiens, ne tum quidem miser, cum ab Oroete, praetore Darei, in crucem actus est. Tum ille: Tu autem cum ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Sed in ceteris artibus cum dicitur artificiose, posterum quodam modo et consequens putandum est, quod illi *Spigennhmatikὸν* appellant; Quia nec honesto quicquam honestius nec turpi turpius. Refert tamen, quo modo. *Sed haec omittamus;* Quem quidem vos, cum improbis poenam proponitis, inpetibilem facitis, cum sapientem semper boni plus habere vultis, tolerabilem. Ergo opifex plus sibi proponet ad formarum quam civis excellens ad factorum pulchritudinem?

Hinc ceteri particulas arripere conati suam quisque videro voluit afferre sententiam. Sunt enim prima elementa naturae, quibus auctis virtutis quasi germen efficitur. Hic quoque suus est de summoque bono dissentiens dici vere Peripateticus non potest.

Quare attende, quaeso.

Que Manilium, ab iisque M. Hic, qui utrumque probat, ambobus debuit uti, sicut facit re, neque tamen dividit verbis. Scio enim esse quosdam, qui quavis lingua philosophari possint; Est autem officium, quod ita factum est, ut eius facti probabilis ratio reddi possit. Si stante, hoc natura videlicet vult, salvam esse se, quod concedimus; Modo etiam paulum ad dexteram de via declinavi, ut ad Pericli sepulcrum accederem.